

Jahr, Ernst Håkon (red.). *Framtidnorsk – norsk språk i 2050. Landslaget for språklig samling 60 år 1959 – 2019*. Oslo: Novus, 2020. 159 sider.

I 2019 blei 60-årsjubileet for stiftinga av LSS feira med eit jubileumsseminar på OsloMet 21. september 2019. Resultatet av jubileumsseminaret blei ei fin bok på 159 sider, redigert av Ernst Håkon Jahr, utgjeven 2020 på Novus forlag. Boka har namn etter seminaret, med tittelen *Framtidnorsk – norsk språk i 2050. Landslaget for språklig samling 60 år 1959 – 2019*. Boka tar opp i seg mange av innlegga på seminaret, der det deltok framifrå språkforskarar og språkbrukarar, dei fleste med ulike språkpolitiske meiningar og haldningar: målfolk, riksmålsfolk, samnorsktilhengarar og språkpolitisk uavhengige. Desse har gjeve bidrag til boka: Per Petterson, Kjartan Fløgstad, Thomas Hoel, Lars S. Vikør, John Ole Askedal, Åse Wetås, Ernst Håkon Jahr, Curt Rice, Sylfest Lomheim, Rolf Theil, Andreas Drolsum Haraldstad og Johan I. Borgos. Boka inneheld mange interessante og viktige innlegg som kastar lys over både samnorsktanken og norsk språk og språkpolitikk meir generelt. Tankar om situasjonen for norsk i åra framover blei også drøfta i boka, jamfør namnet på seminaret.

Denne bokmeldinga vil måtta bli eit innhogg i boka, der eg trekker fram nokre sentrale artiklar. Nokre av desse artiklane blir berre refererte heller overflatisk, medan andre får ein djupare omtale. Det siste gjeld særleg eit par artiklar med eit språkfagleg innhald (Jahr og Askedal). Rolf Theil, Sylfest Lomheim og Ernst Håkon Jahr deltok ikkje på seminaret, men har i ettertid bidrege med kvar sin artikkel i jubileumsboka.

Samnorsktanken er utgangspunktet

Både organisasjonen *Landslaget for språklig samling* og jubileumsboka (2020) har utgangspunktet sitt i samnorsktanken som oppstod tidleg på 1900-talet. Den fremste talsmannen for samlingstanken på denne tida var Moltke Moe (1859–1913). Han meinte at den språklege og kulturelle todelinga her i landet var lagd på oss av historia, og om denne todelinga i kulturen vår sa han vidare: ”Den [todelinga] maa nationen vokse af sig litt efter litt, ved at nærme sig det fælles mål, mer og mer fra begge sider”

(sitert frå Moes artikkel Nasjonalitet og kultur, trykt i tidsskriftet *Samtiden* 1909). I rettskrivingsreforma i 1917 kom det inn fleire ”tilnæringsformer” både i bokmål og nynorsk. Halvdan Koht (1873-1965) er ein av dei personane som i 1930-åra bar samnorsktanken vidare. Koht meinte at for arbeidarklassa liksom for bøndene måtte ein kamp for eige språk og eigen kultur vera ein del av den nasjonale reisinga. I ein slik prosess skulle den språklege samlinga vera ein viktig faktor. I same prosessen var det også viktig at dei folkelege bymåla og flatbygdmåla på Austlandet blei kjempa fram til sosial likestilling med det tradisjonelle bokmålet og nynorsken. Høgdepunktet i språkreguleringa mot samnorsk kom med språkreforma i 1938. Nå blei ei mengd former med bakgrunn i dialektane (folkemålet) på Austlandet tekne inn i bokmålet. Nynorsken kom bokmålet i møte på fleire punkt; former som *sola* og *alle husa* blei nå hovudformer i nynorsknormalen. Tilnærminga mellom bokmål og nynorsk stoppa seinare opp. *Norsk språkråd* blei oppretta i 1971. Frå nå av blei det slutt på den aktive tilnæringslina. I 2002 gjorde Stortinget ei lovendring, og sette nå eit endeleg punktum for den offisielle tilnæringspolitikken.

Stiftinga av Landslaget for språklig samling

Landslaget for språklig samling (LSS) blei stifta i 1959 med formålet å arbeida for språkleg samling av det norske folket ved å gje det folkelege talemålet i landet sosial og kulturell oppreising og å arbeida for eitt samlande norsk skriftspråk bygd på folkemåla i bygd og by. Landslaget har heile tida jobba for å få eitt felles skriftspråk i Noreg, bygd på bokmål og nynorsk, ofte kalla samnorsk. LSS blir ofte forbunde med radikalt bokmål. Sjølv om den offisielle tilnæringspolitikken er lagt bort, har *Landslaget for språklig samling* halde fram med å arbeida for eitt samlande norsk skriftspråk.

Eit utval av artiklane i jubileumsboka

Lars Vikør heldt det faglege innleiingsforedraget på konferansen, med tittelen *Framtidnorsk – norsk språk i 2050*. Foredraget er prenta i den føreliggjande boka. Vikør trur at tilnærminga mellom dei to skriftspråka våre vil halda fram – i bruken, i den daglege kontakten mellom

brukarane av dei to målformene. Dette vil uvegerleg føra til gjensidig påverknad mellom målformene. Grasrottilnærminga kjem til å gå vidare, særleg når det gjeld ord og uttrykk, idiomatikk, men også formbruk, meiner Vikør. Dei formelle skriftspråka kjem nok til å halda seg nokolunde stabile over tid, for der er mønstra nokså faste. Tilnærminga i tale kjem til å gå snøggast, medan det i domenet formelt skriftspråk vil skje meir langsamt.

Språkdirektør Åse Wetås gav i sitt foredrag ei god innføring i dei politiske rammevilkåra for norsk språk, og artikkelen hennar i boka gjev att dette foredraget. Ho hevdar at det står rimeleg bra til med språket vårt. Norsk er forvaltningsspråket i Noreg, det er opplæringsspråk i skulen, og det er eit godt dokumentert språk med to skriftspråksnormer som på 2000-talet har vore (relativt) stabile. I tillegg er norsk i verdssamheng eit relativt stort språk, med sine om lag 5 millionar førstespråksbrukarar. Likevel er det grunn til uro for norsk språks status i framtida, meinte Wetås. Uroa gjeld om norsk språk i framtida vil vera eit samfunnsberande språk på alle samfunnsområde. Dersom bruksområda for norsk blir snevra inn, vil språket gå i retning av å bli eit kjøkkenbordspråk. Hovudutfordringane for norsk språk i dag er for det første tendensen til domenetaf frå norsk til engelsk, den andre er ein sterk tendens til målbyte frå nynorsk til bokmål og den tredje er eit omfattande språkskifte frå samiske språk og nasjonale minoritetsspråk til norsk.

Artikkel om Østfold-l i Oslo

Ernst Håkon Jahr har i jubileumsboka skrive ein fagleg vitskapleg artikkel om korleis «Østfold-l-en» grip om seg i Oslo. Artikkelen har namnet «Regionalmålet slår tilbake: snart vil ein /l/ lik den såkalla 'Østfold'-l-en vere einerådande i Oslo». Jahr tek utgangspunkt i oppslag i norske aviser og i media dei siste 15–20 åra der det heiter at «Østfold-l» har inntatt talemålet i Oslo. Barn over heile byen brukar nå ein /l/ som foreldre og andre assosierer med dialektane i Østfold.

Forfatternen slår fast at det her slett ikkje er tale om ein /l/ importert frå Østfold. I staden er det slik at det som skjer i talespråket i Oslo nå, er det siste stadiet i ei lang utvikling av lateralsystemet i hovudstaden. Forfatternen viser oss korleis eit enkelt system på slutten av 1800-talet med dental/alveolar [l] som hovudallofon til /l/ fonemet i dag då me har

eit nytt enkelt, men annleis system, nemleg med ein retrofleks [ɫ] som hovudallofon av /l/-fonemet. I artikkelen følgjer Jahr lateralutviklinga i Oslo frå starten rundt hundreårsskiftet 1800/1900. Han viser korleis ein fekk ei utvikling der den *l*-allofonen som hadde ein meir tilbaketrekt tungespiss, nå tok til å breia seg og etter kvart tok over for den dentale [l] i ord etter ord, og i den eine lydlege konteksten etter den andre. Det som skjer, er altså at den *l*-allofonen som typologisk sett er *markert*, vinn fram. Ein dental [l] er utan tvil *umarkert* i høve til ein postalveolar/retrofleks [ɫ]. I 1970-80 åra hadde ein nådd til eit stadium der den retroflekse allofonen hadde inntatt alle tenkelege posisjonar – unntatt akkurat etter [a(:)] og [o(:)] i trykksterk staving. Utviklinga stoppar opp her! Jahr meiner at grunnen til at utviklinga stoppa opp, var den negative haldninga som mange Oslo-folk tradisjonelt har hatt til dialektane sør i Østfold, og dermed frykta for å lyda som ein språkbrukar frå Østfold.

Rundt tusenårsskiftet, eller mot slutten av 1990-talet, skjer det likevel at den retroflekse *l*-en vinn fram i Oslo også i den siste posisjonen etter [a(:)] og [o(:)] i trykksterk stode. Jahr meiner at forklaringa på dette ligg i den språklege regionaliseringa på Austlandet. Mange språkbrukarar på Sør-Austlandet tok nå opp språktrekk frå Oslo-målet. For desse folka var oslofolks haldning til Østfold-dialektane utan betydning. Men det var gode språkstrukturelle grunnar til at dei ikkje skulle ta etter bruken av [ɫ] etter [a(:)] og [o(:)]. Derfor tok mange av dei i staden i bruk [l] her, som var det språkleg sett opplagte valet. Dermed hadde me fått eit nytt enkelt, men annleis system enn tidlegare, nemleg med ein retrofleks [ɫ] som hovudallofon av /l/-fonemet.

Artikkelen til Jahr omhandlar eit tema som har vore omtalt i norske aviser og media, noko som gjer teksten aktuell. Ein blir freista til å lesa om kva som eigentleg skjer med allofonane til *l*-fonemet i Oslo. På ein grundig måte tek Jahr oss gjennom dei ulike stadia i utviklinga av lateralsystemet i oslomålet. Han viser heile tida til aktuell litteratur som omhandlar lateralsystemet. Til artikkelen høyrer ei lang litteraturliste. Forfattaren har stor kunnskap om aktuell litteratur.

Kritikk av dagens bokmål

Det andre språkvitskaplege innlegget i boka som eg vil trekka fram, er John Ole Askedals artikkel: «Norsk i 2020. Forutsetninger, utsikter, for-

ventninger». Askedal heldt foredrag om dette emnet på jubileumsseminaret, og artikkelen hans i jubileumsboka er som han seier, ein «bearbeidet versjon av foredraget». Askedal poengterer i innleiinga til artikkelen at når det gjeld norsk språk, vil han ta for seg «mulige fremtidige utviklinger, deres forutsetninger og utsikter».

Første delen av artikkelen gjeld norsk skriftspråk, med hovudvekt på bokmål. Askedal viser til fleire av Språkrådets retningslinjer, der det mellom anna heiter at «Rettskrivingen skal ikke endres vesentlig på kort sikt, men det kan gjøres mindre endringer». Han meiner at den nåverande «stabile» bokmålsnormalen «stadig omfatter et uoverskuelig antall lite kurante variantformer med røtter tilbake til forriges århundres for lengst oppgitte tilnæringspolitikk.» Dette må det gjerast noko med, meiner han, og her er me ved kjernen i Askelands kritikk av dagens bokmål. Forfattere talar om det «offisielle variantmylderet» i bokmålet. Han viser til at ein på bokmål nå kan skriva «heile tiden» (diftong i heile), og ein kan skriva *hvilehjem*, *kvilehjem* og *kvileheim*. Askedal slår fast at når radikale former blir kombinert med tradisjonelle former, er resultatet «ganske mislykket – i stilistisk henseende». Han snakker om at det i bokmålet er «fravær av stilistiske koneskvensrestriksjoner». En kan for eksempel skriva *henta* og *kastet* i same tekst. Det er snakk om «stilistisk kaos» i bokmålet, hevdar Askedal. Han meiner at ein må få bort alle former som er lite brukte: «Ambisjonen om et grunnleggende enhetlig norsk standardspråk er kulturpolitisk for viktig til å behandles i et utopisk uendelighetsperspektiv.»

Andre delen av artikkelen handlar om norsk talemål. Askedal gjev eit godt oversyn over talemålsutviklinga i dag. Han viser til at «standard østnorsk» ser ut til å breia seg. Dette skjer også i nokre nynorskkommunar, som til dømes i Hemsedal i Hallingdal, hevdar Askedal. Han viser også til at mange i Noreg har eit talemål med stort samsvar mellom tale og skrift. Men han vedgår at mange som snakkar tilnærma bokmål, likevel har regionale særdrag i fonologien og prosodien. Dette er naturleg, meiner Askedal. Personar som snakkar bokmål med trekk frå austnorsk fonetikk og prosodi, vil ein finna over heile landet. At talemåla nærmar seg standard bokmål, er ei (positiv?) utvikling me må godta, meiner forfattere. Han synest også det er bra viss nynorskefolk finna tilbake til eit standardtalemål slik det blei argumentert for av professor Olav Middtun i 1959: «Med nynorsk talemål tenkjer ein her på eit samla

normaltalemål, ei meir eller mindre sams og einsleta uttaleform av vårt nynorske skriftmål.» Askedal oppsummerer dette temaet med å hevda at me her i landet har ca. 90 % bokmålsbrukarar og 10 % nynorskbrukarar. Bokmålsbrukarane på Austlandet har godt nært samsvar mellom talemålet sitt og skriftmålet bokmål, meiner Askedal. I andre delar av landet snakkar ein nær bokmålet, men med mange dialektale særdrag. Nynorsken har fleire språkbrukarar, særleg på Vestlandet, som har eit talemål som ligg nær opp til nynorsknormalen.

Den tredje delen av Askedals artikkel dreier seg om engelsk påverknad på norsk. Her drøftar Askedal ulike sider ved den engelske påverknaden. Han krydrar her framstillinga med døme på dårleg omsetjing av engelske ord og uttrykk.

I fjerde delen av artikkelen snakkar Askedal om kva ein kan venta av utvikling når det gjeld norsk språk, skriftleg og munnleg («forsøksvise formodningar»). Han prøver å sjå 30 år framover i tida. Her får me eit godt samandrag av dei synspunkta han har framført i artikkelen og dei argumenta han har brukt i sine forslag til endringar av norsk språkpolitikk. Tanken til Askedal har vore å finna fram til kva som er verdt å satsa på i dyrkinga av norsk språk i åra framover.

Askedals artikkel står fram som eit grundig fagleg arbeid. Forfattaren har store kunnskapar om det han skriv om. Askedal gjev oss god innsikt i eit emne som han har arbeidd mykje med i sin lange faglege karriere. Teksten er ordna tematisk om skriftmål, talemål, engelsk påverknad og framtidsutsikter for norsk språk. Dette er ein styrke for artikkelen. Ein styrke er det også at Askedal heile tida illustrerer teksten med konkrete eksempel på det han skriv om. Det gjeld til dømes eksempel på «variantmylderet» i bokmål, og det gjeld døme på «engelsk-norsk hybridisering».

Askedal viser oss eit stort engasjement for det han skriv om, og særleg gjeld det når han omtalar den store valfridommen i bokmål. Han kan då uttrykka seg nesten polemisk i for eksempel sin omtale av Språkrådets sin nåverande «Retningslinjer for normering av bokmål og nynorsk.» Her er det nok det engasjementet Askedal har for det han skriv om, som kjem til uttrykk. Artikkelen inneheld ei lang og utførleg litteraturliste.

Sluttvurdering av boka

Arbeidet med å føra dei to skriftmåla våre, bokmål og nynorsk, saman til eitt felles offisielt skriftmål i Noreg har lange tradisjonar. Denne samlingstanken blei fødd i 1908 og blei konkretisert i 1917-rettskrivinga. Ideen om språkleg samling blei sterkt understreka i rettskrivinga 1938. Etter krigen kom samnorsktanken noko i skuggen av den økonomiske oppbygginga av landet. Offisielt var likevel tanken om språkleg samling ein viktig del av norsk språkpolitikk heilt fram til 2002. Ein kan seia at ideen om eit samnorsk språk har vore ein viktig del av norsk språk- og kulturhistorie. Organisasjonen *Språklig samling* har tatt vare på hovudinnhaldet i samlingstanken. LSS har sidan 1959 hatt som formål å gje det folkelege talemålet i landet sosial og kulturell oppreising, og å arbeida for eitt samlande norsk skriftspråk bygd på folkemåla i bygd og by. Med denne boka har ein dokumentert for ettertida kva LSS har stått for og står for i dag. Boka gjev såleis eit fint og viktig bidrag til norsk språk- og kulturhistorie.

Martin Skjekkeland

Universitetet i Agder

NO-4604 Kristiansand

martin.skjekkeland@uia.no